

Marion Pajumets, Egert Belitšev: vahekokkuvõte – pagulaste senine toimetulek Eestis

Marion Pajumets
Euroopa rändevõrgustiku
Eesti kontaktpunkt

Egert Belitšev
Politsei- ja Piirivalveamet

Praegu võib Eesti kannatada erinevate probleemide all, kuid «pagulaste probleem» ei ole üks neist. Senine kogemus on rahulik ja üldjoontes positiivne. Seda nii majandusliku koormuse kui ka julgeoleku võtmes, kirjutavad Marion Pajumets (Euroopa rändevõrgustiku Eesti kontaktpunkt) ja Egert Belitšev (Politsei- ja Piirivalveamet).

Eelmisel aastal uuriti eestimaalaste suhtumist pagulaste vastuvõtmisesse. TNS Emori¹ küsimustele vastajatest 22 protsenti leidis, et eri kultuuritaustaga inimesed rikastavad Eesti elu ning 8 protsenti nõustus, et pagulased muudavad Eestit avatumaks ja sallivamaks. Enamik väljendas aga kõhedust tundmatu ees. Kardeti, et abi osutamine kahjustab riigi võimekust toetada oma inimesi, kes on hädas. Teiseks nähti pagulastes võimalikku ohtu sisejulgeolekule. Kardeti etniliste rühmade segregatsiooni, sisserännanute pahuksisse minekut avaliku korruga ja terrorismi jõudmist meie koduõuele.

Kuidas on seni hakkama saanud? Teeme vahekokkuvõtte enne, kui Euroopa ümberpaigutamise ja -asustamise tegevuskava² hoo sisse saab.

Majandus ja sotsiaalhoolekanne

Politsei ja Piirivalveameti (PPA) sõnul oli 2015. juulis rahvusvahelise kaitse saanud (nime-tame neid lihtsustades pagulasteks) 105. Neist 19 olid alaealised, 4 pensionil ja 4 lapsehoolduspuhkusel. Lisaks elas 8 välismaal, kasutades oma õigust vabalt liikuda. 7 pagulase elukoht ja käekäik oli ametivõimudele teadmata. Ülejäänutest 27 töötasid ning 36 ei töötanud, elades riigi ja kohaliku omavalitsuse toetustest. Oluline on märkida, et viimase rühma esindajatest 19 olid kaitse saanud nii värskest, et viibisid veel varjupaigataotlejate vastuvõtukeskuses. Neil polnud veel olnud piisavalt aega omavalitsuse leidmiseks, kus end sisse seada ja töö leida. Seega, pagulastest, kellelt on asjakohane oodata töötamist, 27 töötasid ja 17 ei töötanud.

¹ TNS Emor (2015) Arvamusuuring Eesti elanike suhtumisest põgenikekriisi. Vt: https://valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/failid/arvamusuuring_eesti_elanike_suhtumisest_pogenikekriisi_dets2015.pdf

² Valitsus võttis 2015 sügisel Eestile kohustuse paigutada ja asustada lähiaastail ümber 550 inimest. Artikli avaldamise ajal on Kreekast ümber paigutatud 27 inimest.

Eesti pagulased on hõivatud eelkõige tootvas ja teenuste sektoris. Näiteks töötavad nad pesumajades, ehitusettevõtetes, pagaritööstustes, majutus- ja toitlustusasutustes. Kõik nad maksavad makse ja panustavad nõnda näiteks meditsiinitöötajate ja õpetajate palgaraha tekkesse, pensionitesse, heakorda.

Kartusel, et pagulaste tulek kahjustab Eesti inimeste sotsiaalset kaitset, (nii arvas iga teine TNS Emori küsimustikule vastanu) pole praegu alust. Eesti tuleb korruga toime nii olijate kui ka tulijate toetamisega samadel põhimõtetel³. Kindlasti ei ole Eesti sihtriik, mille kõrged toetused võiks meelitada siia kerge äraelamise otsijaid. Kui kusagil leidub pagulasi, kel plaan sotsiaaltoetustel «liugu lasta», teeb meie võrdlemisi napp toetuste süsteem eelvaliku nende kasuks, kelle eesmärk on ühiskonnas iseseisvalt hakkama saada.

Kui ülaltoodud arvud Eesti kohta on väikesed, siis Rootsil on mitmekümne aasta pikkune kogemus suure arvu pagulaste vastuvõtmisel ja lõimimisel. Sealgi debateeritakse, kas nad on majandusele pigem koormaks või mootoriks. Sellele küsimusele vastamiseks võrdles Göteborgi Ülikooli majandusteadlane Joakim Ruist pagulastena riiki saabunute ja nende pereliikmete makstud makse ning neile tehtud avalikke kulusid⁴. Aastal 2007, mil kaitse saanutena riiki sisenenud moodustasid 5,1 protsenti Rootsi elanikkonnast, ületasid kulud veidi tulusid. Pagulaste toetamisele läks 1 protsent Rootsi sisemajanduse kogutoodangust. Sealjuures on Rootsi riik, mille toetused on helded ja atraktiivsed.

Soome töö- ja majandusministeerium tõdeb, et kuigi töötuse määr Soome kaitse saanute hulgas on mitmekordne võrreldes põliselanikega, kaob see vahe kümne aasta möödudes kaitse andmisest⁵. Selle perioodi lühendamiseks koostatakse pagulastele individuaalne lõimimisplaan ning pingutatakse näiteks ka etniliselt mitmekesise organisatsiooni eeliste selgitamisel tööandjatele ja avalikkusele.

Eelnevast võib järeldada, et ka Eesti pagulaste valmisolek tööle minna ja makse maksta sõltub riigi esialgsest investeringust neisse – psühholoogilisest abist, keeleõppest, jätkuharidusest täiskasvanutele, omandatud kvalifikatsioonide tunnustamisest, kooliharidusest las-

³ Vt ka Teder, M. (2016) Tsahkna: põgenike aitamine ei avalda riigieelarvele erilist koormust. Postimees 24.03.2016. Vt: <http://www.postimees.ee/3630475/tsahkna-pogenike-aitamine-ei-avalda-riigieelarvele-erilist-koormust>

⁴ Ruist, J. (2015) Refugee immigration and public finances in Sweden. Univeristy of Gothenburg Working Papers in Economics, No 613. Vt: https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/38323/1/gupea_2077_38323_1.pdf Ruist võttis arvesse nii pagulastena riiki saabunute ja nende pereliikmete poolt maksude maksmist (nii indiviide kui ka tööandjate maksud, tarbimismaksud) kui ka avalikke kulusid (pensionid, töötu abiraha, lapsehooldusega seotud toetused, koolituskulud, keeleõpe, tervishoid, sotsiaaltoetused, integratsioonimeetmed, kuritegevusest tingitud kulud riigile). Vt ka raporti ptk 4 «The redistribution of resources to refugees through the public sector».

⁵ Vt Katja Vänska-Rajala ettekannet «Integration of refugees. Challenges and good practises» Põhjamaade Ministrite Nõukogu, ERV ja TÜ ühiskonverentsil, mis toimus Tallinnas 31.03-1.04. 2016. Vt: http://www.norden.ee/images/regionaal/info/migra/conference2016/migra2016_KatjaVanskaRajala.pdf

tele ja paindlikest tööturuteenustest⁶. Muidugi mängivad rolli ka inimese enda motivatsioon töötada ning tööandjate valmisolek värvata eri kultuuritausta ja nahavärviga töötajaid. Igal juhul võib eeldada, et Eestis kohanedes paraneb siin elavate pagulaste hõive. Lapsehoolduspuhkusel viibijad võivad laste sirgudes ja lasteaiakohtade olemasolul tööle minna. Praegused pagulaste lapsed kasvavad üles eestikeelses keskkonnas ja nende iseseisvat toimetulekut ei tohiks vähemalt haridus, keelteoskus ega suhtlusvõrgustik takistada.

Avalik kord ja julgeolek

Tavaliselt ei paluta rahvusvahelist kaitset selleks, et sooritada vastuvõtjariigis seadusrikkumisi, rääkimata terroritegudest. Põgenetakse just vägivalda eest, et leida turvaline elu rahulikus riigis. Siiski võib uus keskkond esitada väljakutseid sisserännanute, sealhulgas pagulaste seaduskuulekusele.

Tulijad on niikuinii vaesemad ja sotsiaalselt isoleeritumad, keeleliselt ja kultuuriliselt ülesjuuritud – oluline on, et inimesed, asutused, poliitikad ja reeglid hoiduks nende tõrjumisest. See võib tuua kaasa süsteemis pettumise, isolatsiooni ja toimetulekuraskused. Kui ressursse (edu, jõukust, respekti) on raske või võimatu koguda seadusliku käitumisega, võidakse neid võtta reegleid rikkudes. Teame, et nii Ameerika Ühendriikide, Taani kui ka Eesti vanglates kannavad karistust valdavalt etnilistest vähemustest mehed. Ühelt poolt panevad konservatiivsed lähtekultuurid neile ülesande koguda respekti ja jõukust mitte ainult iseendale, vaid kogu perele. Teisalt võivad nad kohata vastuvõtjariigis eelarvamusi ja tõrjumist, mis muudavad nende ootuste täitmise pea võimatuks. Selleks et tagada sisserändajate lojaalsus ja seaduskuulekus, tuleb nad lõimida ning luua neile põliselanikega maast madalast võrdsed võimalused saada iseseisvaks ja edukaks.

Eraldi pagulaste süütegude kohta esitavad riigid vähe andmeid. Pahatihti pannakse nii tava- kasutuses kui ka statistikas ühte patta pagulased, kellele on riik pärast põhjalikku taustakontrolli kaitse andnud, varjupaigataotlejad, kelle osas politsei pole veel otsust langetanud, ebaseaduslikult riigis viibivad välismaalased ning välismaalased, kes viibivad riigis seaduslikult, omades elamisluba nt töötamiseks või perega ühinemiseks. Kurikuulsa Kölni uusaastaöö ahistamise juhtumise süüdistatud 58 mehest olid Kölni prokuratuuri andmetel⁷ pagulased kolm, aga rahvas väljendas oma nõrdimust loosungiga: pagulased – te pole teretunud!

Siiski ei saa väita, et Euroopa on kaitset antud eranditult seaduskuulekatele. Kahjuks võivad pagulaste sekka end peita terroristid ning mõnel juhul võib olla üpris keeruline eristada

⁶ Vt põhjalikumad ülevaadet rahvusvahelise kaitse taotlejate ja saanute juurdepääsust Eesti tööturule raportis EMN (2016) Integration of beneficiaries of international/humanitarian protection into the labour market in Estonia: Policies and good practices. Vt: http://emn.ee/wp-content/uploads/2016/03/emn_integration_of_beneficiaries_for_international-EE-report-eng-final-26-01-2016.pdf

⁷ Allegretti, A. (2016) Cologne Sex Attacks: Only Three Out Of 58 Men Arrested Are Refugees, Prosecutor Reveals. Huffington Post (15.02.2016). Vt: http://www.huffingtonpost.co.uk/2016/02/15/cologne-sex-attacks-refugees-prosecutor_n_9235358.html

tõelist abivajajat julgeoleku ohustajast. Kuid nagu rõhutab KAPO aastaraamat – seetõttu ei tohi näha kõigis pagulastes eeldatavaid terroriste.

Aga Eesti numbrite juurde, 105 pagulasest olid süüteo toime pannud kaheksa (osa on seda teinud ka korduvalt). See teeb 6,7 protsenti kaitse saanutest. Pagulasi tabati valdavalt liiklusrikkumistelt ja kergematelt väärtegetelt. Võrdluseks, kaks kolmandikku Eesti elanikkonnast on PPA andmetel karistatud (loomulikult on «põliselanikel» ka kauem aega olnud neid patte oma registrisse koguda).

Pagulaste radikaliseerumine pole Eestis probleem olnud, kuid julgeolekuriskina saab käsitleda osa arvamusiidrite ja liikumiste avalikku vaenu tumedama nahavärviga sisserändajate vastu⁸. PPA sõnul lahkusid mõned Eestilt kaitse saanud siit just seetõttu, et tajusid Eestis võõraviha.

Väljapoole pagulasküsimust kanduvad mõjud

Öeldakse, et muidu üsna inertne ja *status quo* säilitamisele orienteerud Euroopa Liit kasutab iga suurt kriisi arenguhüppeks. Seni füüsiliselt Eestist eemale jäänud⁹, kuid mentaalselt kahtlemata kätte jõudnud rändekriis, hõlmab mitmeid õppetunde ja võimalusi ka Eestile.

Esiteks, rändekriis tõi Euroopa jõuliselt Eestisse. Mõisteti, et Euroopa mured on jagatud mured, mida tuleb ühiselt kanda. Kui Vahemereäärne liikmesriik mattub põgenike alla ega suuda kõiki piiriületusi kontrollida, jõuavad sügavale Euroopasse lisaks pagulastele majanduspõgenikud ja võimalikud terroristid. Huvasti Euroopa turvaline elu ja vaba liikumine! Vabariigi Valitus otsustas Itaalia ja Kreeka survet vähendada 550 inimese võrra. Nende vastuvõtmiseks koostatakse valmisoleku- ja riskianalüüse, korraldatakse erinevaid riigihankeid ning riigi- ja kohalike omavalitsuste asutused ja huvikaitseorganisatsioonid kohtuvad regulaarselt erinevates formaatides. Selline solidaarsus võiks jätkuda, kui arutlusel Euroopa majanduskasv, energijulgeolek, kliimamuutused.¹⁰

Pagulaskriisiks valmistumine pakkus Eesti ametkondadele ja organisatsioonidele hindamatu koostöö ja mobiliseerumise kogemuse. Selline «teeme ära» suhtumine võiks inspireerida teiste riigi ees seisvate keeruliste küsimuste lahendamist.

⁸ Vt nt Pöld, A. (2015) Helme: võimule saades saadab EKRE pagulased Eestist välja! Õhtuleht (18.07.2015). Vt: <http://www.oh tuleht.ee/686270/helme-voimule-saadab-ekre-pagulased-eestist-valja>; Postimees (2016) Fotod ja video: Odini sõdalased näitasid end esimest korda avalikult. Postimees (24.02.2016). Vt: <http://www.postimees.ee/3595163/fotod-ja-video-odini-sodalased-naitasid-end-esimest-korda-avalikult>

⁹ Eelmisel aastal andis Eesti kaitse 180le inimesele, nt Soome 2960le ja Rootsi 44590le. Vaata esmakordseid rahvusvahelise kaitse andmise otsuseid erinevates EL liikmesriikides aastal 2015 siin: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>

¹⁰ Euroopaga kokku kuulumisest rääkides on asjakohane meenutada ka nt president Ilvese hoiatust lseiseisuspäeva kõnes (vt: <http://emn.ee/wp-content/uploads/2016/02/ilvesekone.pdf>), et solidaarsuse puudumisel võib Euroopa ignoreerida Eesti palveid, kui peaksime EL piiririigina ise rändesurve alla sattuma, või kärpida Eesti saaki EL struktuurivahendite ümberjaotamisel.

Veel üks pagulaste vastuvõtmise valdkonnast väljapoole ulatuv mõju – Haridus- ja Teadusministeeriumi sõnul aitavad pagulasperede laste koolis toimetulekut puudutavad arutelud jõuda koolidel¹¹ arusaamale, et kõik lapsed, kaasa arvatud pagulaste lapsed vajavad tuge just selles vallas, mis nende individuaalsusest lähtub. Tuge vajavad näiteks ka füüsiliste ja vaimsete erivajadusega, eri dieediga, energilised ja loiuvõitu, kiirema ja aeglasema arenguga lapsed. Sealjuures on paljudel koolilastel erivajadused, mida kõigil pagulastaustaga lastel ei pruugi olla. Ministeeriumi sõnul võidab sellest paradigmuuudatusest iga laps Eesti koolis.

Kokkuvõtteks

Praegu võib Eesti kannatada erinevate probleemide all, kuid «pagulaste probleem» ei ole üks neist. Senine kogemus on rahulik ja üldjoontes positiivne. Seda nii majandusliku koormuse kui ka julgeoleku võtmes. Kui üldse, siis põhjustavad pahandusi pagulaste vastased.

Lähiaastad näitavad, kui hästi suudab Eesti ametkondade loodud süsteem vastu võtta mitusada pagulast. Küllap ilmneb alguses teatud puudujääke, aga kindlasti nendega tegeletakse. Eesti julgeolekuasutused saavad teha palju, et vähendada võimalikke riske, kuid turvalisust luuakse koostöös. Kõigi eestimaalaste sõnum pagulastele ja teistele seaduslikult sisserännanutele peaks olema – austage meie väärtusi ja järgige meie reegleid ning olete osa ühiskonnast. Tere tulemast!

MAAILMA PAGULASTE PÄEV

Maailma pagulaste päeva peetakse iga aasta 20. juunil. ÜRO eesmärk on tõmmata sellel päeval maailma avalikkuse tähelepanu miljonitele inimestele, kes jätsid kodud, põgeneses sõja, konfliktide ja tagakiusamise eest. Enam kui 100 riigis peavad neid mitmesuguste üritustega meeles valitused, rahvusvahelised organisatsioonid, huvikaitseorganisatsioonid, mitmetulundusühendused ja muud asutused.

Euroopas on 1 625 0002 ja maailmas 14 441 674 inimest, kellele on antud kas pagulasstaatus või täiendava kaitse staatus (ÜRO Pagulasamet 2015 suve seisuga)

Inimesi, kelle taotlust rahvusvahelise kaitse saamiseks läbi vaadatakse, on Euroopas 678 737 ja maailmas 2 343 919 (ÜRO Pagulasamet 2015 suve seisuga)

Eestis on 85 pagulast ja 99 täiendava kaitse saanut (PPA, 31.05.2016 seisuga).

Artikli lühendatud versioon avaldati maailma pagulaste päeva puhul 20. juuni 2016 Postimehes vt: <http://arvamus.postimees.ee/3737911/marion-pajumets-egert-belitsev-vahekokkuvote-pagulaste-senine-toimetulek-eesis? ga=1.98663195.487565422.1434540694>

¹¹ Nt ERV koordineeritava Eesti rändeorganisatsioonide võrgustiku kohtumisel 29.03.2016, mille teemaks oli «Pagulasperede lapsed Eesti koolides». Vt ka kohtumisel peetud ettekannet siin: <http://emn.ee/uritused/vahekohtumised/vahekohtumise-materjal/>